

11

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International Relations) นับเป็นประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญและเป็นที่น่าสนใจของสาขาวิชารัฐศาสตร์ เพราะรัฐศาสตร์ไม่ได้ให้ความสนใจเฉพาะกิจกรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายในรัฐหนึ่งๆ เท่านั้น แต่ความสนใจยังรวมไปถึงกิจกรรมทางการเมืองระหว่างรัฐหนึ่งกับอีกรัฐหนึ่ง หรือกับอีกหลายๆ รัฐ ทั้งที่อยู่ใกล้เคียงกันและอยู่ห่างไกลออกไป เพียงแต่ประเด็นและแนวทางในการศึกษามีความแตกต่างจากการเมืองภายในประเทศ กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่อดีตกาลโบราณที่อาณาจักรต่างๆ ก่อสงครามระหว่างกันหรือจับมือสร้างสัมพันธไมตรีต่อกัน แต่สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในความหมายใหม่ที่เข้าใจกันในปัจจุบันนี้เพิ่งเกิดขึ้นเมื่ออาณาจักรหรือดินแดนต่างๆ มีสภาพเป็นรัฐสมัยใหม่ ซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นในช่วงระหว่างศตวรรษที่ 16-17 ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจึงมีประเด็นต่างๆ ที่ทำให้ต้องศึกษา ค้นคว้าเป็นจำนวนมากดังที่จะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

พี.เอ. เรย์โนลด์ (P.A. Reynolds 1994: 11) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศคือ การศึกษาถึงธรรมชาติ พฤติกรรม และอิทธิพลที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างกันของรัฐต่างๆ ซึ่งอยู่ภายใต้บรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมที่เป็นอนาธิปไตย (Anarchy) ปรากฏจากผู้ที่มีอำนาจสูงสุดจะเข้ามาจัดการหรือบังคับแต่ละรัฐได้

คาร์ล ดอยช์ (Karl Deutsch, 1978: II อ้างถึงใน ศิโรตม์ ภาคสุวรรณ, 2545: 3) เสนอว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศประกอบด้วยพฤติกรรม และการกระทำทั้งหลายของรัฐที่มีต่อกันโดยปราศจากการควบคุมอย่างเพียงพอ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจึงได้แก่การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมและการกระทำของรัฐที่มีต่อกัน โดยปราศจากเครื่องมือควบคุมการกระทำของรัฐ

อย่างเด็ดขาด เปรียบเสมือนการเล่นกีฬา ซึ่งประกอบไปด้วยผู้เล่นที่เป็นประเทศเอกราช มีอำนาจอธิปไตยของตนเองกว่าร้อยละประเทศ แต่ละประเทศมีคุณลักษณะที่แตกต่างกันทั้งในด้านขนาดของประเทศ จำนวนและคุณภาพของประชากร ทรัพยากรธรรมชาติ อุดมการณ์ของชาติ นโยบายในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งแต่ละประเทศมีโอกาสที่จะละเมิดกฎ กติกา ตลอดเวลาโดยไม่บอกกล่าวให้ประเทศอื่นๆ ได้รับทราบล่วงหน้า อาจสืบเนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ เช่น ผลประโยชน์ของชาติ หรือความต้องการแสดงแสนยานุภาพให้ชาติอื่นๆ ได้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของชาติตน เป็นต้น

คอนเวย์ เฮ็นเดอร์สัน (Conway Henderson, 1998: 20-21) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศคือ การศึกษาว่า ใครทำอะไร เมื่อไหร่ และอย่างไรในประเด็นต่างๆ จากภายนอกรัฐ หรือข้ามอาณาเขตพื้นที่ของรัฐ เช่น สมมติเกิดข้อพิพาทระหว่าง 2 ประเทศที่แย่งชิงแหล่งน้ำมันในทะเล ผลของการเจรจาต่อรองใครจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์มากที่สุด ได้ในช่วงเวลาใด และได้มาอย่างไร นอกจากนั้น ข้อพิพาทนี้อาจไม่ได้มีเพียงรัฐ 2 รัฐเท่านั้นที่เกี่ยวข้องแต่ยังสัมพันธ์กับบรรษัทข้ามชาติที่ทำธุรกิจน้ำมัน ซึ่งหวังจะได้ประโยชน์จากการเปิดให้สัมปทานของรัฐบาล องค์การเอกชนระหว่างประเทศ (เอ็นจีโอ) เช่น กลุ่มกรีนพีซ ที่หวั่นวิตกในเรื่องของสภาพแวดล้อมที่อาจได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมน้ำมัน เป็นต้น

คำว่า “ใคร” ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สำคัญก็คือ รัฐหรือประเทศนั่นเอง แต่ยังมีตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ (Non-State Actors) เช่น องค์การระหว่างประเทศ องค์การเอกชน (เอ็นจีโอ) ระหว่างประเทศ บรรษัทข้ามชาติ สถาบันทางศาสนา สมาคมหรือกลุ่มต่างๆ ทางด้านเชื้อชาติ ขบวนการการก่อการร้าย ซึ่งกำลังทวีบทบาทในเวทีการเมืองโลกในปัจจุบัน เป็นต้น

เป้าหมายของตัวแสดง (Actors) ทั้งที่เป็นรัฐและที่ไม่ใช่รัฐก็คือ การได้ “อะไร” นั่นเอง ซึ่งอะไรที่ว่านี้ อาจเป็นได้ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือทางวัฒนธรรม ส่วน “เมื่อไหร่” มีขอบเขตตั้งแต่กิจกรรมที่รัฐกระทำอย่างต่อเนื่องในด้านต่างๆ เช่น มาตรการด้านความมั่นคงปลอดภัยเพื่อปกป้องคุ้มครองประชากรภายในรัฐ ไปจนถึงกิจกรรมที่เป็นครั้งคราวขององค์การระหว่างประเทศ และ “อย่างไร” หมายถึงเครื่องมือหรือวิธีการที่ตัวแสดงทั้งหลายใช้ในการบรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ เช่น การใช้กำลังทหาร การโฆษณาชวนเชื่อ การให้ความช่วยเหลือแก่ต่างประเทศ การทูต เป็นต้น

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีขอบข่ายที่กว้างขวาง ครอบคลุมประเด็นต่างๆ มากมายทั้งการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม การกีฬา การบันเทิง สันติภาพ สงคราม

การทูต และมีตัวแสดงเข้ามาเกี่ยวข้องมากมายเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม มักมีความสับสนระหว่างคำว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ กับคำว่า การเมืองระหว่างประเทศ (International Politics) เพราะ 2 คำนี้มีความหมายและขอบข่ายความสนใจที่แตกต่างกัน การเมืองระหว่างประเทศ มีความหมายและขอบข่ายความสนใจที่แคบกว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ กล่าวคือ มุ่งให้ความสนใจศึกษาเฉพาะประเด็นทางการเมืองในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น การกำหนดนโยบายต่างประเทศ ระบบการเมืองของโลก เป็นต้น (สุรพล ราชภัณฑารักษ์, 2546: 509) อีกทั้งการเมืองระหว่างประเทศยังจัดเป็นหนึ่งในสาขาย่อยของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอีกด้วย ดังที่จะกล่าวถึงต่อไปในเรื่องขอบข่ายของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ขอบข่ายของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีขอบข่ายความสนใจที่กว้างขวาง สามารถสรุปได้ 5 สาขาย่อย ดังต่อไปนี้

1. ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการทูต

การศึกษาคือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในมิติของประวัติศาสตร์ เป็นการศึกษานในเชิงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการดำเนินกิจกรรมระหว่างประเทศของรัฐต่างๆ ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี ซึ่งมีทั้งความร่วมมือและความขัดแย้ง สันติภาพและสงคราม ศึกษาค้นคว้าถึงพัฒนาการของระบบระหว่างประเทศในการแสวงหาความร่วมมือระหว่างรัฐต่างๆ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง การยุติสงครามและสร้างสันติภาพด้วยมาตรการต่างๆ เช่น การจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศ การลงนามในสนธิสัญญาต่างๆ

ส่วนการศึกษาประวัติศาสตร์การทูต มีเป้าหมายเพื่อทราบวิวัฒนาการของความสัมพันธทางการทูตนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเน้นในเรื่องของความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ความเปลี่ยนแปลงทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างรัฐในทางการเมือง และเศรษฐกิจเพื่อใช้เป็นหลักวิเคราะห์พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในอดีต เปรียบเทียบกับปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (สุรพล ราชภัณฑารักษ์, 2546: 514-515)

2. การเมืองระหว่างประเทศ

การศึกษาคือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในมิติของการเมืองระหว่างประเทศ (International Politics) เป็นการศึกษาถึงพฤติกรรมของรัฐหนึ่งที่มีต่อรัฐอื่นๆ ในทางการเมือง มุ่งพิจารณากระบวนการของรัฐในอันที่จะให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของชาติตน (National Interest) โดยผ่านการ

กำหนดนโยบายและดำเนินนโยบาย ทั้งนี้การที่จะได้มาซึ่งผลประโยชน์นั้น อาจเป็นผลทำให้รัฐต้องนำตัวเองเข้าไปสู่ความขัดแย้งกับรัฐอื่นๆ ซึ่งต่างก็มีผลประโยชน์ของตนเองเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ การเมืองระหว่างประเทศจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการได้มาซึ่งอำนาจ การคงไว้ซึ่งอำนาจ และการขยายอำนาจ โดยสัมพันธ์กับปัจจัย 3 ประการคือ ผลประโยชน์ ข้อขัดแย้ง และอำนาจ ทั้งนี้ผลประโยชน์ของชาติเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการเมืองระหว่างประเทศ ส่วนข้อขัดแย้งเป็นเงื่อนไขของการบรรลุซึ่งผลประโยชน์ของชาติ และอำนาจเป็นเครื่องมือเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของชาติ

กล่าวโดยสรุป การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในมิติของการเมืองระหว่างประเทศเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันของรัฐต่างๆ ซึ่งล้วนมีผลประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง ซึ่งบางรัฐอาจจะมีผลประโยชน์ร่วมกัน แต่บางรัฐอาจจะมีผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกัน ดังนั้นการเมืองระหว่างประเทศจึงเป็นการศึกษาทั้งในด้านความร่วมมือและความขัดแย้งระหว่างกันของรัฐทั้งหลาย (ธารทอง ทองสวัสดิ์, 2546: 384-385)

3. เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ

เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ (International Political Economy: IPE) หรือนักวิชาการบางคนเรียกว่า เศรษฐกิจการเมืองโลก (Global Political Economy: GPE) (Palan, 2000: 1) นับเป็นสาขาย่อยของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ได้รับความสนใจในหมู่นักวิชาการและผู้สนใจความเคลื่อนไหวระหว่างประเทศนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เนื่องจากเป็นที่ยอมรับกันว่า เศรษฐกิจกับการเมืองมีความสัมพันธ์แนบแน่นแยกกันไม่ออก ในขณะที่เศรษฐกิจเป็นเรื่องของระบบการผลิต การกระจายสินค้าและบริการ ส่วนการเมืองเป็นเรื่องของการสร้างกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับในการผลิต และการกระจายสินค้าและบริการนั่นเอง

ปัจจุบันเศรษฐกิจได้กลายเป็นประเด็นที่สำคัญที่มีผลต่อความมั่นคงและอำนาจของรัฐต่างๆ ไม่น้อยกว่าประเด็นทางการเมือง การทหาร โดยเฉพาะเมื่อกระแสพัฒนาความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) ได้แพร่สะพัดไปทั่วโลกพร้อมๆ กับประเทศต่างๆ หันมาใช้รูปแบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม แทนที่เศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางของอุดมการณ์สังคมนิยมที่เคยได้รับความนิยมในประเทศอดีตสหภาพโซเวียต และยุโรปตะวันออกทั้งหลาย

ก่อนหน้านี้ที่ทั่วโลกจะหันมายอมรับในระบบทุนนิยม หรือเสรีนิยมทางเศรษฐกิจเช่นในปัจจุบันนี้ ในอดีตช่วงศตวรรษ ที่ 17 แต่ละชาติสร้างอำนาจและความมั่งคั่งให้กับตนเองภายใต้แนวคิดพาณิชนิยม (Mercantilism) หรือที่รู้จักในอีกชื่อหนึ่งว่า เศรษฐกิจแบบชาตินิยม (Economic Nationalism) โดยแต่ละชาติพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมของตนเองให้ก้าวหน้ามากที่สุด หลีกเสี่ยง

การพึ่งพาชาติอื่นเพราะจะทำให้อำนาจและความมั่นคงของชาติลดน้อยลง อาจต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของชาติอื่น เพราะเชื่อว่ารัฐทั้งหลายหวังที่จะได้เปรียบทางเศรษฐกิจเหนือรัฐอื่นทั้งสิ้น แทนที่จะหันมาร่วมมือเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

แม้กระทั่งทุกวันนี้ที่เศรษฐกิจเสรีนิยมครอบงำโลก แต่ก็ถือว่าแนวคิดพาณิชยนิยมยังคงดำรงอยู่เพียงแต่เรียกขานเสียใหม่ว่า พาณิชยนิยมใหม่ (Neo-Mercantilism) เมื่อปรากฏมีบางประเทศ เช่น ญี่ปุ่นมีนโยบายทางการค้าให้ได้เปรียบดุลการค้ากับต่างประเทศด้วยการกำหนดเป้าหมายการส่งออกให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันกลับจำกัดโควตาการนำเข้าสินค้าของชาติอื่น นโยบายจำกัดการนำเข้าสินค้า โดยมีเป้าหมายเพื่อปกป้องสินค้าภายในประเทศ โดยเฉพาะที่รัฐเป็นเจ้าของนี้เรียกว่านโยบายการปกป้องตลาด (Protectionism) ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดการค้าเสรี ซึ่งกำลังเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน

ในขณะที่แนวคิดพาณิชยนิยมมุ่งเน้นการแข่งขัน ไม่พึ่งพาอาศัยชาติอื่นๆ และพยายามแสวงหาความได้เปรียบเหนือชาติอื่นด้วยการจำกัดการนำเข้า แต่ขยายการส่งออกให้มากขึ้น แนวคิดเสรีนิยมซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเกิดและขยายตัวไปทั่วโลกในปัจจุบัน กลับมุ่งเน้นส่งเสริมให้แต่ละชาติแข่งขันทางการค้าอย่างเสรี พยายามลดและขจัดอุปสรรคทางการค้าที่จะมีต่อกันให้มากที่สุด ดังที่ปรากฏออกมาในรูปของการจัดตั้งองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) เพื่อทำหน้าที่ในการแสวงหากฎ กติกา ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ให้การค้าระหว่างประเทศดำเนินไปอย่างเสรี และเป็นธรรมต่อประเทศสมาชิกให้มากที่สุด (Ethridge and Handelman 2004: 481-484; Henderson, 1998: 238-239)

นอกจากองค์การการค้าโลก ซึ่งเป็นองค์การทางการค้าระดับโลกแล้ว ยังมีการจัดตั้งองค์การเพื่อความร่วมมือทางการค้าระหว่างกันในระดับภูมิภาคเกิดขึ้นหลายแห่ง เช่น การรวมกลุ่มของประเทศในยุโรปเป็นสหภาพยุโรป (European Union: EU) การรวมกลุ่มของประเทศในทวีปอเมริกาเหนือเป็นเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ (North America Free Trade Area: NAFTA) กลุ่มอาเซียนรวมตัวจัดตั้งข้อตกลงว่าด้วยการค้าเสรีแห่งอาเซียน (The ASEAN Free Trade Agreement: AFTA) เป็นต้น องค์การการค้าเหล่านี้พยายามแสวงหาข้อตกลงทางการค้าร่วมกันในหมู่สมาชิก เช่น พิกัตต์อัตราภาษี ปริมาณสินค้า ประเภทของสินค้า เป็นต้น เพื่อให้การค้าขายระหว่างกันก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันให้มากที่สุด ในขณะที่เดียวกันยังเป็นกลไกที่สำคัญในการใช้เจรจาต่อรองกับชาติอื่นๆ ที่ไม่ใช่สมาชิกโดยเฉพาะองค์การการค้าในระดับภูมิภาคอื่นๆ

4. กฎหมายระหว่างประเทศ

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้ความสนใจในประเด็นทางด้านกฎหมายระหว่างประเทศ (International Law) ในแง่ที่เป็นกลไกหรือเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยเชื่อว่ากฎหมายจะช่วยส่งเสริมหรือยับยั้งการกำหนดนโยบายต่างประเทศหรือการตัดสินใจของผู้มีอำนาจตัดสินใจได้ แม้ว่าเราไม่สามารถนำกฎหมายระหว่างประเทศมาบังคับใช้ให้รัฐหนึ่งรัฐใดปฏิบัติตามได้อย่างเต็มที่ก็ตาม เพราะแต่ละรัฐต่างล้วนเป็นประเทศเอกราช มีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง แต่ด้วยความจำเป็น และความเหมาะสมมักจะทำให้รัฐต่างๆ ยินยอมปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศที่ถูกกำหนดขึ้นตามสมควร

จุดกำเนิดของกฎหมายระหว่างประเทศ นักวิชาการบางคนอาจตั้งต้นที่การลงนามในสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลีย (Treaty of Westphalia) เมื่อปี ค.ศ. 1648 ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสถาปนารัฐชาติที่มีอำนาจอธิปไตย และสร้างระบบระหว่างประเทศขึ้น ในขณะที่นักวิชาการบางคนเห็นว่ากฎหมายระหว่างประเทศมีจุดกำเนิดมาจากฮิวโก โกรเตียส (Hugo Grotius 1583-1645) ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็น “บิดาของกฎหมายระหว่างประเทศ” โดยเขียนผลงานสำคัญที่นักวิชาการและนักกฎหมายรุ่นหลังใช้อ้างอิงคือ Freedom of the Seas ในปี ค.ศ. 1609 และ The Law of War and Peace ในปี ค.ศ. 1625 (Henderson, 1998: 352)

อย่างไรก็ตาม กฎหมายระหว่างประเทศมีที่มาจากหลายแหล่งหรือปรากฏในรูปแบบที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

4.1 สนธิสัญญา (Treaty) คือ ข้อตกลงระหว่างรัฐต่อรัฐ หรือระหว่างรัฐต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในสังคมนระหว่างประเทศ ซึ่งมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามสนธิสัญญา สนธิสัญญาถือเป็นที่มาที่สำคัญอย่างยิ่งของกฎหมายระหว่างประเทศเพราะบัญญัติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร มีพิธีการมา (สุรพล ราชภัณฑารักษ์, 2546: 519)

4.2 กฎหมายจารีตประเพณี (Customary Law) คือ แนวปฏิบัติที่รัฐทั้งหลายต่างยึดถือร่วมกันมาเป็นเวลานาน โดยไม่ได้มีการบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรจนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปเสมือนหนึ่งเป็นกฎหมาย (Henderson, 1998: 353)

4.3 หลักกฎหมายทั่วไปที่เป็นที่ยอมรับของอารยะประเทศ (General Principles of Law) ยึดหลักกฎหมายที่ปรากฏอยู่ในตัวบทกฎหมายภายในของรัฐ

4.4 คำตัดสินของศาล (Judicial Decisions) ได้แก่ คำพิพากษาของศาล ทั้งศาลภายในประเทศ ศาลระหว่างประเทศ และอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของรัฐต่างๆ (Henderson, 1998: 355)

อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่สำคัญของการใช้กฎหมายระหว่างประเทศ คือ การขาดสภาพบังคับในการลงโทษรัฐที่กระทำความผิด เพราะแต่ละรัฐต่างก็อ้างถึงอำนาจอธิปไตยของตนเอง โดยเฉพาะในกรณีการละเมิดกฎหมายของประเทศมหาอำนาจ ในขณะที่ส่วนใหญ่แล้วสภาพบังคับมักจะมีผลเมื่อใช้กับประเทศเล็ก (คิโรตม์ ภาคสุวรรณ, 2545: 274-275)

5. องค์การระหว่างประเทศ

องค์การระหว่างประเทศ (International Organizations) เป็นวิชาที่มุ่งศึกษาถึงองค์การระหว่างประเทศต่างๆ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โดยพิจารณาถึงประวัติความเป็นมาของการก่อตั้ง รูปแบบ กลไก กระบวนการ บทบาท และอำนาจหน้าที่ที่องค์การมีต่อระบบระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม องค์การระหว่างประเทศมีหลายประเภทและหลายระดับที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คอนเวย์ เฮ็นเดอร์สัน (Conway Henderson, 1997: 386-387) แยกประเภทขององค์การระหว่างประเทศโดยใช้หลักเกณฑ์ 3 ประการดังนี้

5.1 หลักเกณฑ์ด้านสมาชิก หลักเกณฑ์นี้เป็นการแยกองค์การระหว่างประเทศระหว่างองค์การที่รัฐต่างๆ ร่วมก่อตั้งหรือเป็นสมาชิก หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นองค์การภาครัฐ (Public Organization) เช่น องค์การสหประชาชาติ สหภาพยุโรป (อียู) ธนาคารโลก เป็นต้น กับองค์การระหว่างประเทศที่เป็นหน่วยงานภาคเอกชน หรือเอ็นจีโอ (Private Organization) เช่น กลุ่มกรีนพีซ (Green Peace) องค์การนิรโทษกรรมสากล เป็นต้น

5.2 หลักเกณฑ์ด้านบทบาทหน้าที่ หลักเกณฑ์นี้เป็นการพิจารณาองค์การว่ามีบทบาทหน้าที่เพียงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว (Uni-Functional) หรือมีหลายบทบาทหน้าที่ (Multi-Functional) สหประชาชาติถือว่าเป็นองค์การที่มีหลายบทบาทหน้าที่ เพราะมีงานที่รับผิดชอบครอบคลุมด้านต่างๆ ทั้งด้านการรักษาสันติภาพ แก้ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคต่างๆ ส่วนองค์การที่มีบทบาทหน้าที่เพียงด้านเดียว เช่น องค์การนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International) ซึ่งมุ่งเฉพาะปัญหาสิทธิมนุษยชนและการจับกุมบุคคลอันมีสาเหตุมาจากความคิดเห็นทางการเมืองและศาสนา องค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) ซึ่งปฏิบัติหน้าที่เฉพาะในการแก้ไขและส่งเสริมสุขภาพอนามัยของคนทั่วโลก

5.3 หลักเกณฑ์ด้านพื้นที่ หลักเกณฑ์นี้เป็นการพิจารณาขอบข่ายของการปฏิบัติหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศว่า ครอบคลุมพื้นที่ทั่วโลก (Global) หรือเป็นองค์การในระดับภูมิภาค (Regional) เมื่อพิจารณาจากเกณฑ์นี้ องค์การอนามัยโลกเป็นองค์การที่มีบทบาทหน้าที่ครอบคลุมพื้นที่ทั่วโลก ส่วนสันนิบาตชาติอาหรับ (Arab League) จัดเป็นองค์การในระดับภูมิภาค เป็นต้น

ตัวแสดงในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์และกิจกรรมต่างๆ ที่หลากหลาย ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การทหาร ความมั่นคง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ปรากฏการณ์ และกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้มีตัวแสดง (Actor) ซึ่งก็คือ ผู้กระทำและผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำ ของตัวแสดงอื่นๆ ในปรากฏการณ์และกิจกรรมต่างๆ ที่กล่าวมาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในสังคมโลก ปัจจุบันที่ประเทศต่างๆ ล้วนต้องมีปฏิสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ และองค์กรอื่นๆ ไม่สามารถที่จะ ดำรงตนอย่างโดดเดี่ยว หรือเลือกที่จะไม่ติดต่อกับค่าสมาคมกับตัวแสดงต่างๆ ได้ จึงทำให้ ปรากฏการณ์และกิจกรรมต่างๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีตัวแสดงเข้ามาเกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทดังนี้

1. รัฐ (State Actor)

รัฐถือเป็นตัวแสดงที่สำคัญยิ่งในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นับตั้งแต่อดีตรัฐเป็น หน่วยทางการเมืองที่เป็นศูนย์กลางในการก่อเกิดระบบระหว่างประเทศ แต่ปัจจุบันนี้บทบาทและ อำนาจที่มีมากของรัฐดังเช่นอดีตได้เปลี่ยนแปลงไป ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐเข้ามามีบทบาทและอำนาจ เพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม รัฐต่างๆ ยังคงมีความต้องการที่จะเป็นตัวแสดงที่เข้มแข็งด้วยเหตุผล อย่างน้อย 3 ประการ ประการแรก ต้องการควบคุมและรักษาอำนาจเหนือดินแดนของตน ประการ ที่สอง เป็นผู้มีย่านอำนาจอิสระในการจัดสรรทรัพยากรในประเทศ และประการสุดท้ายเป็นองค์กร ทางการเมืองหลักที่สำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของคนทั้งประเทศ (Henderson, 1998: 62)

ในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบัน การที่รัฐหนึ่ง รัฐใดจะยังคงเป็นตัวแสดง ที่เข้มแข็งดังกล่าวยังเป็นเรื่องที่ยากลำบากยิ่ง เพราะมีความจำเป็นที่จะต้องติดต่อกับตัวแสดง ที่เป็นรัฐอื่นๆ เนื่องจากการมีทรัพยากรเพื่อจัดสรรให้กับประชาชนในประเทศอย่างจำกัด จึงจำเป็นต้อง ปฏิสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากร และจัดหาทรัพยากรที่ตนเองขาดแคลน นอกจากนี้ยังมี ประเด็นปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้น ซึ่งไม่ใช่เรื่องของรัฐหนึ่งรัฐใดโดยเฉพาะ และไม่สามารถแก้ไขได้โดยลำพัง รัฐต่างๆ จึงจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหา เศรษฐกิจ การเงินระหว่างประเทศ ปัญหาโรคเอดส์ เป็นต้น (ซูเกียรติ พันธ์พรประสิทธิ์, 2546: 166)

2. ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ (Non-State Actors)

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบัน ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐมีบทบาทและอำนาจมากขึ้นเรื่อยๆ นักวิชาการบางคนจึงเห็นว่า ตัวแสดงที่เป็นรัฐจึงมีบทบาทและอำนาจลดน้อยลง (Strange, 1996) ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐมีหลายประเภทและหลายระดับ มีทั้งองค์การระหว่างประเทศ (International Government Organization: IGO) ที่เกิดจากการที่รัฐต่างๆ มาตกลงทำสัญญาเป็นสมาชิกร่วมกันในระดับโลก เช่น องค์การสหประชาชาติ (United Nations Organization: UN) องค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) เป็นต้น ในระดับภูมิภาค เช่น สมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่ากลุ่มอาเซียน ซึ่งสมาชิกเป็นประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 10 ประเทศ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและบูรณาการกิจกรรมด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม องค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organization: NATO) หรือที่รู้จักกันในนามองค์การนาโต้ เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังมีองค์การระหว่างประเทศที่ไม่ได้เกิดจากรัฐแต่เป็นองค์การเอกชนระหว่างประเทศ (International Non-Government Organizations: INGOs) ที่มีเครือข่ายสมาชิกกระจายตัวทั่วทุกพื้นที่ของโลก เช่น กลุ่มกรีนพีซ (Green Peace) ซึ่งทำหน้าที่รณรงค์ เรียกร้องและกดดันรัฐบาลประเทศต่างๆ ในเรื่องของสันติภาพและสิ่งแวดล้อม องค์การนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International) องค์การเฝ้าระวังปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน (Human Rights Watch) เป็นต้น

ขบวนการก่อการร้ายระหว่างประเทศ (Terrorist) ก็จัดเป็นตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐผู้มีบทบาทมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบัน โดยเฉพาะหลังจากเกิดเหตุการณ์เครื่องบินชนอาคารแฝดเวิร์ลเทรด เซ็นเตอร์ ของสหรัฐฯ เมื่อวันที่ 11 กันยายน ปี ค.ศ. 2001 ได้ส่งผลกระทบต่อกรอบตัวของระเบียบโลกใหม่ที่นำโดยสหรัฐอเมริกาถึงชาติต่างๆ ให้หันมาสนใจและร่วมมือกันหามาตรการรับมือภัยที่จะเกิดขึ้นจากการก่อการร้าย

ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ ซึ่งมีบทบาทในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ไม่อาจมองข้ามได้ในปัจจุบันอีกประเภทหนึ่ง เป็นตัวแสดงที่มาจากภาคธุรกิจคือ บริษัทข้ามชาติ (Multinational Corporations: MNCs) ซึ่งมีเครือข่ายธุรกิจข้ามพรมแดนที่บริษัทแม่ตั้งอยู่ กระจายไปสู่ดินแดนของรัฐต่างๆ ทั่วโลก เช่น บริษัทผู้ผลิตอุปกรณ์การศึกษา อุตสาหกรรมรถยนต์ อุตสาหกรรมการผลิตและ

จำหน่ายน้ำมัน อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม เป็นต้น หากพื้นที่เหล่านั้นสามารถสร้างผลตอบแทนจำนวนมหาศาลได้จากปริมาณของวัตถุดิบที่เหลือเพื่อ ราคาถูก และค่าแรงต่ำ นั่นก็หมายความว่า บรรษัทข้ามชาติเหล่านี้พร้อมที่จะโยกย้ายฐานการผลิตจากที่เดิมไปยังที่อื่นๆ ได้เสมอ หากเงื่อนไขที่กล่าวมาข้างต้นเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ การเมืองและนโยบายของประเทศนั้นกับประเทศแม่ของบรรษัทข้ามชาติ (Henderson, 1998: 74-84)

ระดับการวิเคราะห์ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีระดับในการวิเคราะห์ 3 ระดับด้วยกัน แต่ละระดับให้มุมมองต่อผู้ศึกษาที่แตกต่างกัน แต่ปรากฏการณ์หนึ่งๆ ที่เกิดขึ้นอาจอธิบายผ่านระดับการวิเคราะห์ทั้ง 3 ได้อย่างมีน้ำหนักน่าเชื่อถือไม่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับผู้ศึกษาว่าจะเลือกสรรอย่างไร เช่น การเกิดสงครามแต่ละครั้งอาจวิเคราะห์สาเหตุที่เกิดขึ้นได้ทั้งในระดับบุคคล ระดับรัฐ และระดับระบบระหว่างประเทศ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (Henderson, 1998: 24-25)

1. ระดับบุคคล (Individual Level) การวิเคราะห์ในระดับบุคคลเป็นการพิจารณาถึงบุคลิกภาพ ทักษะ ทักษะ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ แรงจูงใจทางการเมืองของผู้นำว่าเป็นอย่างไร เช่น กระทบสงครามหรือรักสันติ เชื่อมมั่นในแนวทางประชาธิปไตยหรือฝักใฝ่เผด็จการ ต้องการแสวงหาอำนาจเพื่อเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ทั้งภายในและภายนอกประเทศหรือไม่ มีกระบวนการในการตัดสินใจปัญหาความขัดแย้งอย่างไร

2. ระดับรัฐ (State Level) การวิเคราะห์ในระดับนี้เป็นการพิจารณาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขภายในประเทศว่ามีผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศอย่างไร เช่น ระบอบการเมืองในประเทศเป็นประชาธิปไตยหรือเผด็จการ อุดมการณ์ ค่านิยม ความเชื่อทางการเมืองของคนในชาติเป็นอย่างไร กลุ่มผลประโยชน์ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายเป็นกลุ่มใดและมีความต้องการอย่างไร

3. ระดับระบบระหว่างประเทศ (International System Level) การวิเคราะห์ในระดับนี้เป็นการพิจารณาระบบระหว่างประเทศว่า มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของรัฐอย่างไร เป็นการพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับระบบระหว่างประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและในระดับโลก เช่น กลุ่มอาเซียน กลุ่มเอเปค องค์กรสหประชาชาติ เป็นต้น

แนวคิด/ทฤษฎีบางประการในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

แนวคิด ทฤษฎีในการอธิบาย หรือทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มีหลายประการ แต่ละประการวางอยู่บนสมมติฐาน หรือความเชื่อที่แตกต่างกันออกไปจึงส่งผลทำให้

มีมุมมองต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นแตกต่างกันและนำมาสู่แนวทาง หรือข้อเสนอในการแก้ไข ปัญหาที่แตกต่างกันด้วยจึงขอหยิบยกที่น่าสนใจและมีการใช้กันอย่างแพร่หลายบางประการดังต่อไปนี้

1. แนวคิดอุดมคตินิยม (Idealism)

แนวคิดอุดมคตินิยมพิจารณาการเมืองระหว่างประเทศในมุมมองของศีลธรรม จริยธรรม และกฎหมาย ซึ่งเป็นการพิจารณาในลักษณะที่ควรจะเป็น หรือควรจะทำ ไม่ได้พิจารณาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงว่าเป็นอย่างไร จึงเสนอว่าตัวแสดงทางการเมืองระหว่างประเทศควรจะทำในเรื่องใด หรือควรจะมีพฤติกรรมเช่นใด ด้วยเหตุนี้แนวคิดอุดมคตินิยมจึงถูกจัดเป็นพวกยูโทเปียหรือนักอุดมคติ

นักคิดอุดมคตินิยมคนสำคัญ เช่น โทมัส อควีนาส (1224-1274) ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วง ยุคกลาง เสนอแนวคิดเรื่อง “สงครามที่ยุติธรรม” (Just War) โดยเห็นว่า สงครามไม่เพียงเป็นสิ่งที่ไม่ เลวร้าย ไม่น่ารังเกียจเท่านั้น แต่สงครามยังเป็นสิ่งที่พึงกระทำอย่างยิ่ง หากเป็นสงครามที่มีเป้าหมาย เพื่อผดุงความยุติธรรม สงครามที่จะจัดได้ว่าเป็นสงครามที่วางอยู่บนหลักการของความยุติธรรม ต้อง มีเงื่อนไข 3 ประการครบถ้วน คือ ต้องประกาศโดยผู้ปกครองผู้มีอำนาจ ต้องเป็นสงครามเพื่อแก้ไข ความไม่ถูกต้อง และต้องมีเป้าหมายเพื่อบรรลุสู่ความดีงาม หลีกเลี่ยงความชั่วร้าย ไม่ใช่เพื่อเปิด ทางไปสู่ความโหด หรือความอำนหิต (Heywood, 2002: 126-127) นอกจากนี้อควีนาสแล้ว นักคิด ว่าด้วยสงครามที่ยุติธรรมซึ่งมีชื่อเสียงในยุคปัจจุบัน เช่น ไมเคิล วอลเซอร์ (Michael Walzer) อิทธิพล ทางความคิดของนักคิดเหล่านี้ส่งผลต่อความคิดทางการเมืองและการทำสงครามในหมู่ผู้นำทางการเมือง ยุคปัจจุบัน เช่น การบุกอิรักของกองทัพสหรัฐอเมริกาในยุคสมัยของประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู. บุช (Gorge W. Bush) อ้างว่าเป็นสงครามที่ยุติธรรม มีเป้าหมายเพื่อขจัดอำนาจเผด็จการของ ประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซน นำความสงบสุขและสันติภาพมาสู่ชาวอิรัก และทำลายขบวนการ ก่อการร้ายที่เป็นภัยคุกคามต่อชาวโลก

นอกจากนั้น แนวคิดอุดมคตินิยมยังเชื่อว่า สงครามหรือความขัดแย้งระหว่างประเทศ สามารถป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นได้ ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้ คือ การใช้กฎหมายระหว่างประเทศ การจัด ตั้งองค์การระหว่างประเทศ การปกป้องสิทธิและข้อผูกพันในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการ ให้การศึกษาแก่บรรดาผู้นำ และประชาชนทั้งหลายถึงความสูญเปล่าของสงคราม

แนวคิดอุดมคตินิยมวางอยู่บนหลักการที่เป็นนามธรรม ศีลธรรมและจริยธรรม ในการ กำหนดนโยบายต่างประเทศ รัฐทั้งหลายควรวางอยู่บนหลักการทางศีลธรรม จริยธรรม เพื่อ สันติภาพของโลก แนวคิดนี้ถือว่าการสนับสนุนในเรื่องของสันติภาพ ความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน โดยผ่านองค์การระหว่างประเทศทั้งหลาย เช่น องค์การสหประชาชาติ (UN) หรือผ่านองค์กรเอกชน

ระหว่างประเทศ เช่น องค์การนิรโทษกรรมสากล (Grigsby, 2005: 242-243; Ethridge and Handelman, 2004: 466)

2. แนวคิดลัทธินิยม (Realism)

แนวคิดลัทธินิยมมีความแตกต่างจากแนวคิดอุดมคตินิยมอย่างตรงกันข้าม นักคิดแนวลัทธินิยมมองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมาได้ประจักษ์ถึงความจริงแล้วว่า โลกมนุษย์เต็มไปด้วยสงคราม ความขัดแย้ง ความรุนแรง การแข่งขันแย่งชิงเพื่อผลประโยชน์ของชาติตนในด้านต่างๆ ด้วยเหตุนี้แนวคิดลัทธินิยมจึงเชื่อว่าประเทศต่างๆ ล้วนมีวัตถุประสงค์ไม่แตกต่างกันคือ ความต้องการแสวงหาอำนาจ (Power) หรือมีอำนาจเหนือชาติอื่นและคำนึงถึงผลประโยชน์ของชาติ (National Interest) ตนเป็นที่ตั้ง (Coulombis and Wolfe, 1982: 8)

แนวคิดลัทธินิยมกลายเป็นแนวคิดกระแสหลักในช่วงศตวรรษที่ 20 จากผลของสงครามโลกทั้ง 2 ครั้ง แต่แนวคิดนี้นับว่าเก่าแก่ที่สุด เพราะสามารถย้อนกลับไปถึงสมัยกรีกโบราณ จากผลงานเขียนของธูซิดีดีส (Thucydides) ผู้บันทึกเหตุการณ์สงครามเพโลพอนเนเซียน (Peloponnesian War, 431 ปีก่อนคริสตกาล) ระหว่างกรีกกับสปาร์ตา (Heywood, 2002: 128) ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นผลงานชิ้นแรกที่พยายามอธิบายจุดกำเนิดของความขัดแย้งระหว่างประเทศ ในรูปของการแข่งขันทางด้านอำนาจ (สมพงษ์ ชูมาก, 2542: 17) นอกจากนั้น นักคิดลัทธินิยมผู้มีชื่อเสียงโด่งดัง ยังได้แก่ มาคิอาเวลลี (Machiavelli) โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) และที่เป็นนักคิดร่วมสมัยก็คือ ฮานส์ เจ. มอร์แกนธอว์ (Hans J. Morgenthau)

แนวคิดลัทธินิยมเห็นว่า โลกประกอบด้วยรัฐต่างๆ ซึ่งดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นอนาธิปไตย (Anarchy) ทำให้ต้องป้องกันภัยต่างๆ ด้วยตนเอง ไม่มีอำนาจอื่นใดที่เหนือกว่าจะเข้ามาจัดการกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐแต่ละรัฐ ที่มีผลประโยชน์และวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันได้ ทำให้ตกอยู่ในสภาวะไร้ความมั่นคง หวาดกลัวและเกิดสงคราม เพราะการที่ประเทศเหล่านี้ต้องหาทางป้องกันตนเอง โดยเตรียมการทางด้านการทหาร การสะสมกำลังอาวุธ ได้นำไปสู่สภาพที่เรียกว่า สภาพกลืนไม่เข้า คายไม่ออกทางด้านความมั่นคง หรือ Security Dilemma เพราะการที่รัฐหนึ่งสร้างความมั่นคงให้กับตนเอง เท่ากับเป็นการสร้างความไม่มั่นคงให้กับรัฐอื่นตามมา (Holsti, 1995: 5)

แนวคิดลัทธินิยมจึงไม่เชื่อว่า ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแต่ละชาติจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกันทุกฝ่าย หรือในกรณีของความขัดแย้งระหว่าง 2 ฝ่าย แนวคิดนี้ไม่เชื่อว่าจะมีหนทางในการแก้ไขปัญหานั้นทำให้ทั้ง 2 ฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ร่วมกัน หรือชนะด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย

(Win-Win Solutions) ดังนั้นแม้จะมีกฎหมายระหว่างประเทศ หรือองค์การระหว่างประเทศ เช่น องค์การสหประชาชาติ (UN) ก็ไม่สามารถสร้างเสถียรภาพและจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ แต่ละประเทศจะอยู่รอดก็ด้วยการเป็นประเทศที่มีกำลังอำนาจด้วยตนเองเท่านั้น

แนวคิดนี้ถูกวิจารณ์ว่าแยกการเมืองออกจากคุณธรรม จริยธรรม ให้ความชอบธรรมกับการใช้กำลังทางทหาร ส่งเสริมความทะเลาะเถียงกันที่จะเป็นรัฐมหาอำนาจ อีกทั้งอำนาจ ก็ไม่สามารถผดุงความยุติธรรมให้ดำรงอยู่ได้ ท่ามกลางอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยในปัจจุบัน (Heywood, 2002: 129)

ในช่วงทศวรรษปี 1980 มีการรื้อฟื้นแนวคิดลัทธิย้อนกลับมาใหม่ จึงถูกเรียกว่า “ลัทธินิยมใหม่” (Neo-Realism) ภายใต้อิทธิพลของเคนเน็ธ วอลต์ซ (Kenneth Waltz) ซึ่งมีงานเขียนชิ้นสำคัญคือ ทฤษฎีการเมืองระหว่างประเทศ (Theory of International Politics) เขียนขึ้นในปี ค.ศ. 1979 แม้ว่าลัทธินิยมใหม่ยังคงให้ความสำคัญกับอำนาจในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่ข้อแตกต่างจากลัทธินิยมดั้งเดิมก็คือ การอธิบายพฤติกรรมของรัฐและผลจากการแสดงพฤติกรรมของรัฐว่าอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทางด้านโครงสร้างของระบบการเมืองระหว่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตัวแสดงจะอธิบายได้ก็โดยพิจารณาที่ระบบรัฐทั้งระบบ แทนที่จะพิจารณาที่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของแต่ละรัฐที่แสดงออกมา ลัทธินิยมใหม่จึงถูกเรียกในอีกชื่อหนึ่งว่า “ลัทธินิยมเชิงโครงสร้าง” (Structural Realism) (Heywood, 2002: 129; Henderson, 1998: 15; สมพงษ์ ชูมาก, 2542: 21)

3. แนวคิดพหุนิยม (Pluralism)

ในขณะที่แนวคิดลัทธินิยมให้ความสำคัญกับตัวรัฐ เห็นว่ารัฐเป็นตัวแสดงที่มีบทบาทโดดเด่นแต่เพียงผู้เดียวในกิจกรรมระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นแนวคิดแบบอำนาจรวมศูนย์อยู่ที่รัฐ (State-Centrism) แต่แนวคิดพหุนิยมเสนอตัวแบบที่เรียกว่า ตัวแสดงผสมผสาน (Mixed-Actors Model) โดยเห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีตัวแสดงที่ไม่เพียงรัฐเท่านั้น แต่ยังประกอบไปด้วยตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐจำนวนมาก เข้ามาเกี่ยวข้องในผลประโยชน์ที่จะได้รับจากกิจกรรมระหว่างประเทศ เช่น องค์การระหว่างประเทศ องค์การเอกชน (เอ็นจีโอ) บรรษัทข้ามชาติ เป็นต้น (Heywood, 2002: 130)

อีกทั้งสิ่งที่แนวคิดลัทธินิยมมองข้าม แต่แนวคิดพหุนิยมให้ความสำคัญก็คือ ประเด็นทางเศรษฐกิจ ซึ่งแต่ละประเทศต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะระบบโลกในปัจจุบันสะท้อนถึงสภาพการณ์เช่นนี้ เหตุการณ์หรือการตัดสินใจที่เกิดขึ้นในที่หนึ่งมีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อพื้นที่อื่นๆ ทั่วโลก กิจกรรมต่างๆ ระหว่างประเทศจึงไม่มีชาติใดที่จะสามารถดำเนินการได้เพียงลำพัง จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยความร่วมมือจากชาติอื่นๆ ไม่เพียงเรื่องของเศรษฐกิจ แต่ยังรวมถึงประเด็นอื่นๆ เช่น ความมั่นคง วัตถุอันตราย เป็นต้น (Holsti, 1995: 9)

4. แนวคิดจักรวรรดินิยมของมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ (Imperialism of Marxism-Leninism)

แนวคิดมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยเน้นพิจารณาที่ระบบทุนนิยม โดยเสนอว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศอุตสาหกรรมมีความจำเป็นต้องมีแหล่งวัตถุดิบจำนวนมากและราคาถูก ซึ่งหาได้ในหมู่ประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนา ส่งผลทำให้ประเทศทุนนิยมมีความจำเป็นต้องล่าอาณานิคม เพื่อสร้างจักรวรรดินิยมโดยเฉพาะในหมู่ประเทศแถบเอเชียและแอฟริกา เพื่ออุปถัมภ์การบ่อนโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศของตน ในขณะที่เดียวกันสินค้าที่ผลิตได้ก็บ่อนกลับไปขายยังประเทศอาณานิคมของตนเองเพราะได้กำไรจากส่วนต่างระหว่างวัตถุดิบราคาถูกกับสินค้าที่ผลิตออกมา แต่ปัญหาที่ตามมาก็คือ แต่ละรัฐทุนนิยมต่างก็ต้องการวัตถุดิบ ซึ่งมีอย่างจำกัดและตลาดเพื่อระบายสินค้าของตนเองเพิ่มมากขึ้นจนนำไปสู่ความขัดแย้งกลายเป็นสงคราม ดังนั้น การยุติสงครามและการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลกจะเป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อเกิดการปฏิวัติของชนชั้นผู้ใช้แรงงานในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ล้มล้างระบบทุนนิยมแล้วสถาปนารัฐของชนชั้นกรรมาชีพให้เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ เพราะชนชั้นกรรมาชีพล้วนเป็นพวกเดียวกัน ไม่มีความแตกต่างแม้จะอยู่ที่ใดก็ตาม จึงไม่ทำสงครามสู้รบกัน

อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่พัฒนาต่อมาคือ นีโอ-มาร์กซิสต์ (Neo-Marxism) เห็นว่าแนวคิดจักรวรรดินิยมของมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ มีข้อจำกัด ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะนับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา อีกทั้งยังเห็นว่า การมองพฤติกรรมของรัฐเป็นเพียงผลสะท้อนถึงผลประโยชน์ของพวกนายทุนนั้น เป็นการมองที่คับแคบจนเกินไป เพราะโดยแท้จริงแล้วรัฐมีความเป็นอิสระพอสมควร ไม่ใช่เครื่องมือของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งโดยเฉพาะชนชั้นนายทุน ความขัดแย้งจึงไม่ใช่ความขัดแย้งระหว่างรัฐต่างๆ ที่นายทุนอยู่เบื้องหลัง ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศควรพิจารณาในสิ่งที่เรียกว่า ระบบทุนนิยมโลก (Global Capitalist System) ซึ่งผู้มีบทบาทสำคัญคือ บรรษัทข้ามชาติ ที่ไม่เพียงเข้ามาแทนที่และมีอำนาจเหนือรัฐอธิปไตยทั้งหลายเท่านั้น แต่ยังมีสถานภาพคล้ายกับเป็นรัฐเสียเองอีกด้วย (Heywood, 2002: 130-131)

5. ทฤษฎีดุลแห่งอำนาจ (Balance Of Power)

ทฤษฎีดุลแห่งอำนาจเป็นการอธิบายพฤติกรรมที่รัฐต่างๆ พยายามถ่วงดุลอำนาจเพื่อไม่ให้มีรัฐหนึ่งรัฐใดมีอำนาจเหนือตน ซึ่งจะทำได้ก็ต่อเมื่อสามารถธำรงรักษาความมั่นคงและสันติภาพของระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ วิธีการที่ใช้มีหลายรูปแบบ เช่น การสะสมกำลังอาวุธ การสร้างความเข้มแข็งทางทหาร เป็นต้น

ทฤษฎีดุลแห่งอำนาจ มีสมมติฐานว่า สงครามเกิดจากการที่ประเทศหนึ่งประเทศใดเกิดความรู้สึกว่าคุณมีความเข้มแข็งเหนือกว่าชาติศัตรูจนเชื่อมั่นว่าสามารถคุกคาม หรือโจมตีจนสำเร็จได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาทางป้องกันเพื่อไม่ให้มีชาติหนึ่ง ชาติใด เกิดความรู้สึกดังกล่าว อย่างไรก็ตาม นักรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่เห็นว่า ทฤษฎีนี้มีจุดอ่อน ไม่สามารถป้องกันการเกิดสงครามได้ เพราะยากที่ประเทศต่างๆ จะประเมินได้ว่า เมื่อใดที่ประเทศของตนอยู่ในจุดที่ได้ “ดุล” จนสามารถป้องกันภัยคุกคามได้ ทำให้มีการสะสมกำลังอาวุธและสร้างความเข้มแข็งทางทหาร จนในที่สุดอยู่ในระดับที่เกินกว่าชาติศัตรู และเช่นเดียวกันชาติศัตรูเมื่อรู้สึกในทำนองเดียวกันก็จะปฏิบัติตามในแนวทางเดียวกัน จนนำมาสู่สภาพของการแข่งขันสะสมกำลังอาวุธ (Arms Race) และความจริงที่เกิดขึ้นก็คือในอดีตที่ผ่านมา โลกไม่เคยรักษาสันติภาพได้ภายใต้ดุลแห่งอำนาจ (Ranney, 1993: 445-446)

6. ทฤษฎีความมั่นคงร่วมกัน (Collective Security)

ทฤษฎีนี้เป็นการต่อยอดจากทฤษฎีดุลแห่งอำนาจ แทนที่แต่ละชาติจะสร้างการถ่วงดุลอำนาจด้วยตนเองตามลำพัง แต่ทฤษฎีความมั่นคงร่วมกันเสนอให้มีการรวมตัวของรัฐต่างๆ เป็นพันธมิตรร่วมกันป้องกันภัยจากการรุกรานของศัตรู ทฤษฎีนี้จึงเป็นความพยายามในการสร้างสันติภาพบนความเชื่อที่ว่า ประเทศที่คิดจะรุกรานจะไม่กล้าดำเนินการจริงเพราะไม่เช่นนั้นก็จะพบกับการตอบโต้จากชาติพันธมิตร ตัวอย่างของทฤษฎีนี้ก็คือ การก่อตั้งองค์การสหประชาชาติ ในปี ค.ศ. 1945 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง (Ranney, 1993: 447)

7. ทฤษฎีป้องปราม (Deterrence Theory)

ทฤษฎีป้องปรามมีวัตถุประสงค์ต้องการยับยั้งการแผ่ขยายอิทธิพล และ การรุกรานของชาติหนึ่ง ชาติใด หรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ด้วยการใช้อาวุธ หรือข่มขู่ด้วยอาวุธ โดยการรวบรวมชาติต่างๆ ที่สมัครใจร่วมกัน เช่น องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organization: NATO) เพื่อต่อต้านสหภาพโซเวียต และประเทศในกลุ่มสังคมนิยม ในขณะที่สหภาพโซเวียต และประเทศในกลุ่มสังคมนิยมก็มีการจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาออร์ซอว์ (Warsaw Pact) เพื่อรับมือกับองค์การนาโต้ เราจะพบว่าทฤษฎีนี้มีความแตกต่างจากทฤษฎีความมั่นคงร่วมกัน ตรงที่ทฤษฎีป้องปรามมีลักษณะของความร่วมมือทางทหารเพื่อปกป้องพันธมิตรในกลุ่ม ส่วนทฤษฎีความมั่นคงร่วมกันมีมาตรการป้องกันและช่วยเหลือชาติสมาชิกด้วยวิธีการในหลายรูปแบบ (สุรพล ราชภัณฑารักษ์, 2546: 518; Ranney, 1993: 447)

8. ทฤษฎีระบบ (Systems Theory)

ทฤษฎีนี้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยใช้กรอบในการวิเคราะห์ที่เรียกว่า ระบบ (System) ซึ่งประกอบไปด้วยระบบใหญ่และระบบย่อย ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ระบบใหญ่เรียกว่า

ระบบโลก (World System) หรือระบบระหว่างประเทศ (International System) มีตัวแสดงเช่น องค์การสหประชาชาติ ระบบย่อยรองลงมาคือ ระดับระหว่างประเทศ (Sub-International) มีตัวแสดงเช่น องค์การส่วนภูมิภาคต่างๆ อาทิ กลุ่มอาเซียน ถัดจากนั้นเป็นระบบแห่งชาติ (National) ซึ่งก็คือระดับรัฐ และสุดท้ายคือ ระบบภายในแต่ละชาติ (Sub-National System) มีตัวแสดงเช่น พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ระบบเศรษฐกิจและสังคมภายใน เป็นต้น ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ระบบโลกมีอิทธิพลต่อระบบต่างๆ ในระดับรองๆ ลงไป ดังนั้นเมื่อใดที่ระบบโลกมีการเปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่ง ก็ย่อมส่งอิทธิพลทำให้ระบบรองลงไปเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย (ศิโรตม์ ภาคสุวรรณ, 2545: 35-37)

สรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นการศึกษาถึงพฤติกรรมและการกระทำในด้านต่างๆ ของรัฐทั้งหลายที่มีต่อกัน ซึ่งรัฐเหล่านี้ต่างล้วนมีอำนาจอธิปไตยที่เป็นของตนเองและคำนึงถึงผลประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ ดังนั้น พฤติกรรมและการกระทำของรัฐต่างๆ ที่มีต่อรัฐอื่นๆ จึงมีทั้งความร่วมมือและความขัดแย้งจนลุกลามนำไปสู่สงคราม ทำให้เกิดแนวคิด หรือทฤษฎีเป็นจำนวนมากเพื่อจะนำมาใช้ในการจัดระเบียบระบบระหว่างประเทศ เพื่อให้เกิดสันติภาพร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน รัฐไม่ใช่ตัวแสดงเพียงหนึ่งเดียวในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอีกต่อไป แต่ยังมีตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีบทบาทและอิทธิพลต่อระบบระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เช่น องค์การระหว่างประเทศ บรรษัทข้ามชาติ เป็นต้น

คำถามทบทวน

1. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นการศึกษาในเรื่องอะไร
2. การศึกษาการเมืองระหว่างประเทศแตกต่างจากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างไร
3. จงอธิบายถึงการศึกษานโยบายเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ มาพอสังเขป
4. กฎหมายระหว่างประเทศมีรูปแบบอย่างไรบ้าง
5. จงอธิบายถึงตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
6. แนวคิดอุดมคตินิยมแตกต่างจากแนวคิดลัทธินิยมอย่างไร
7. แนวคิดพหุนิยมมีลักษณะอย่างไร
8. ทฤษฎีดุลแห่งอำนาจ อธิบายการเกิดสงครามว่ามีสาเหตุอย่างไร
9. ทฤษฎีความมั่นคงร่วมกัน แตกต่างจากทฤษฎีป้องกันปรามอย่างไร